

Arbetsstyrda företag — replik

En av de punkter jag tog upp i ett tidigare nummer av *Ekonomisk Debatt* var sambandet mellan arbetsstyrd ekonomi och socialistisk ekonomi. Jag delade då upp äganderätten i ett knippe rättigheter:

1. Rätten att använda egendom för personlig produktion och konsumtion.
2. Rätten att använda egendom personligen för marknadsproduktion, och att sälja produkten samt erhålla intäkterna.
3. Rätt att hyra egendom till andra och erhålla inkomst härav.
4. Rätt att behålla egendom utan att nyttja den.
5. Rätt att förändra egendomens form.
6. Rätt att förbruka eller uttömma egendom.
7. Rätt att sälja fysisk egendom.
8. Rätt att avveckla den löpande driften.
9. Rätt att sälja inkomstandelar i den löpande driften.

För att beteckningen socialistisk ekonomi skall vara välfunnen hävdade jag att åtminstone någon äganderätt innehas av samhället i dess helhet. Jag skall

nu med hjälp av ovanstående uppdelning i äganderättigheter precisera begreppen arbetarstyre, socialism och centralisering. Vidare skall jag försöka karaktärisera olika ekonomier med hjälp av dessa begrepp. Därvid beskriver jag ekonomin som bestående av ett antal företag och ett centralt maktcentrum.

Begreppet socialism hänförs till centrum. En nödvändig, men inte tillräcklig, förutsättning för att beteckningen socialism skall vara användbar är att åtminstone någon (eller om man vill ha högre krav några) äganderättighet innehas av centrum. Diskussionen om huruvida beteckningen socialism är riktig för Jugoslaviens industriella ekonomi har till stor del inneburit att frågan ställts om centrum innehar tillräckligt många äganderättigheter för att beteckningen socialism skall vara riktig.

Det andra kravet för att beteckningen socialism skall vara rättfunnen är att centrums beslut har fattats demokratiskt, så att alla haft inflytande på besluten. Huruvida detta kriterium är uppfyllt avgörs genom politisk analys och torde till skillnad från vad det gäller det tidigare kravet falla utanför ekonomers traditionella analysområde. Det andra kravet kan tolkas så att uppfyllnad av kriteriet är möjlig enbart i utopiska samhällen. En stor del av diskussionen angående frågan om de östeuropeiska planekonomierna är socialistiska har rört detta krav. Debattörer har hävdad att centrum i dessa ekonomier visserligen har tillräckligt många av äganderättigheterna för att benämningen socialism därav skulle vara berättigad, men att det endast är vissa samhällsgrupper som har inflytande (eller det övervägande inflytandet) över centrala beslut.

Begreppet arbetarstyre hänförs till äganderättigheterna i det enskilda företaget. Är beslutandet inom företagen demokratiskt, så att alla där verksamma har inflytande på fattade avgörande beslut, talar vi om arbetarstyre. Den svenska associationsrätten omöjliggör, åtminstone för närvarande, arbetarstyre i aktiebolag, med ett undantag. Undantaget är det fall då samtliga arbetare, och endast dessa, är aktieägare med lika stora aktieinnehav. Tankegångarna i Galbrights teoretiserande om teknostrukturer är att vissa, eller flertalet, äganderättigheter inom företagen erövrats från aktieägarna av en delgrupp av de inom företagen verksamma.

Den socialistiska arbetarrörelsen opponerade sig allt ifrån sin uppkomst mot,

dels att makroekonomiska beslut inte fattades på demokratisk väg, dels mot företagsledningarnas envælde. Målet var för många både socialism och arbetarstyre. Att inte enbart socialisering är ett tillräckligt mål har ofta framhåvts, exempelvis från anställda i förställdade företag. Att enbart arbetarägda företag inte är ett tillräckligt mål finns det också många som hävdar.

Begreppen centralisering och decentralisering kan preciseras med hjälp av ovanstående äganderättskarta. Om flertalet äganderättigheter finns hos centrum talar vi om en centraliserad ekonomi. Finns flertalet äganderättigheter på företagsnivå talar vi om en decentraliserad ekonomi. Flyttning av äganderättigheter till centrum betecknas centralisering, och flyttning av äganderättigheter från centrum till företagen benämns decentralisering. Som tidigare nämnts är en viss grad av centralisering nödvändig, men inte tillräcklig, för socialism. En viss grad av decentralisering är nödvändig, men inte tillräcklig, för arbetarstyre.

I nedanstående tablå har jag gjort ett försök att dela upp äganderättigheterna för ett antal ekonomier mellan företag och centrum. Beteckningarna arbetarstyre och socialism är även utsatta då det funnits motiv härför.

Sammanställningen kräver några kommentarer. Frågetecknen inom parentes för länderna Jugoslavien och Sovjetunionen vid beteckningen socialism motiveras av att det inte finns allmän åsiktsöverensstämmelse på dessa punkter, något som tidigare berörts. I jämförelse med utopin "klassisk kapitalism" har den privata äganderätten till produktionsmedlen något inskränkts i dagens svenska ekonomi, så att flera element av de enskilda äganderättigheterna innehas av centrum. Exempelvis inskränker lagen skogsföretag rätten att uttömma skogsbestånd, utan att sörja för återväxt. Härtill kommer att staten är störste aktieägare i en minoritet av industriföretagen, och på detta sätt innehar rättigheterna 1—9 för dessa företag.

Bo Söderstens utopiska arbetarstyrda ekonomi har lånat huvuddragen från Vaneks idealbild, men med den skillnaden att Bo Södersten även kräver att de äganderättigheter som inte finns på företagsnivå skall kunna påverkas demokratiskt. Det är alltså inte så att B Södersten ansluter sig till en enhetlig internationell teoretisk tradition i frågan om vad som skall betecknas arbetarstyrda ekonomi. Men det är i och för

Tablå. Försök att fördela äganderättigheterna mellan centrum och företag i ett antal ekonomier

Ekonomi	Sovjetunionen		Klassisk konkurrenskapitalism	
	industri	kolchossektorn	traditionella företag	arbetaragda företag
<i>Centrum äganderättigheter</i>	3—9, delvis 2	6, 8, 9 delvis 3, 4	0	0
socialism?	socialistisk	socialistisk	frågan om socialism inte aktuell	
	(?)	(?)		
<i>Företag äganderättigheter</i>	1 delvis 2	1, 2, 5, 7 delvis 3, 4	1—9	1—9
arbetarstyre?	knappast arbetarstyre	arbetarstyre	ej arbetarstyre	arbetarstyre
<i>Kommentar</i>		Jorden socialistiskt ägd, så ej övriga produktionsmedel		

Ekonomi	Jugoslavien industrisektorn	Dagens svenska industri	Vaneks utopiska ekonomi
<i>Centrum äganderättigheter</i>	6, 8, 9	Element av någon eller några rättigheter undant. statl. sektor	4—9
socialism?	socialism (?)	frågan om socialism knappast aktuell	både socialism och inte möjlig
<i>Företag äganderättigheter</i>	1—5, 7	1—9 möjligen med avsaknad av element i någon eller några rättigheter	1—3
arbetarstyre?	arbetarstyre	ej arbetarstyre	arbetarstyre

sig inte underligt då det kan ifrågasättas om i denna fråga en sådan internationell tradition verkligen existerar. Vad som finns är en väl utarbetad teori om arbetarstyrda företags marknadsanpassning.¹

¹ När Södersten presenterar denna teori baserar han sin framställning på onödigt restriktiva antaganden. Möjligen har han här till letts av pedagogiska motiv, men det leder till att slutsatserna överdriver problemen med arbetarstyrda företag. Sålunda är slutsatsen att det arbetarstyrda företagets utbudskurva är bakåtlutad helt avhängig hans restriktiva antaganden, och gäller vid mer generella antaganden endast som ett specialfall. För en sammanställning över

En annan punkt i min kommentar till Söderstens inledande uppsats om arbetarstyrd ekonomi rörde hans behandling av sambandet mellan självfinansiering och inkomstfördelning. Södersten hävdade att detta problem dåligt penetrerats i litteraturen. Hans insats skulle då vara att visa att om osäkerhet existerar, är självfinansiering nödvändig, samt att självfinansiering leder till inkomstolikhet. Jag hävdade att det förnämnda förhållandet insågs redan av Adam Smith, samt

hur olika alternativa förutsättningar kan leda till gemensamma eller skilda resultat vid analys av arbetarstyrda företags marknadsanpassning, se Gustafsson [1975].

att eliminerandet av självfinansiering i sig inte förbättrar inkomstfördelningen. Orsaken till inkomstolikheter är inte självfinansieringen, utan avsaknaden av kapitalbeskattning.

Kapitalbeskattning innebär att en äganderätt till inkomstandelar överförs från företagen till centrum för allt i företaget verksamt kapital, även på intjänade vinstmedel. På så sätt skulle alla samhällsmedlemmar kunna få del av kapitalets avkastning, denna äganderätt skulle delas av alla.

Söderstens förslag att minska självfinansieringen kan jämföras med ett förslag att i en traditionell marknadsekonomi försvåra individuellt sparande i uppsåt att utjämna kapitalinkomsterna. En sådan åtgärd leder inte till att den existerande kapitalstockens avkastning blir mer jämnt fördelad. En förmögenhetsskatt är mer lämpad härför. På samma sätt som en kapitalbeskattning kan utjämna kapitalinkomsterna i en arbetarstyrd ekonomi. Jag tror därför att Södersten ställt frågan fel, då han hävdar att det i hans utopiska ekonomi finns ett avvägningsproblem mellan självfinansiering och jämlikhet. Minskad självfinansiering behöver i en ekonomi med arbetarstyrda företag inte alls leda till större jämlikhet.

Det finns principiella avvägningsproblem i en arbetarstyrd socialistisk ekonomi. En gäller äganderättigheternas fördelning mellan centrum och företag, centralisering — decentralisering. Men detta är ett avvägningsproblem för alla ekonomier, vare sig beslutsfattandet sker på demokratisk grund eller inte. Denna frågeställning har nyligen behandlats i denna tidskrift av Rolf Eidem [1975].

Eidem jämför beteendet i två ekonomier som skiljer sig åt vad det gäller centralisering. Hans slutsatser är klassiska; decentraliserade ekonomier har fördelar som centraliserade ekonomier saknar. Nu är det så att motsatsen rimligen också förekommer, men det nämner Eidem knappast. Ovanstående tillsammans med att benämna den centraliserade ekonomin socialistisk och den decentraliserade kapitalistisk, ger uppsatsen dess tydliga prägel av ett kapitalismens försvarstal.

Det är emellertid inte ovanstående aspekt på Eidems artikel som jag har anledning att här bemöta, utan hans användning av begreppen "socialistiska företag" och "kapitalistiska företag". Hans begrepp skiljer sig för mycket från mitt och från rådande språkbruk. Detta kan

illustreras med exempel! Industriföretagen i Jugoslavien blir enligt Eidem, som jag förstår honom, definitionsmässigt kapitalistiska. Så blir fallet med flertalet, även statsägda, industriföretag i Sovjetunionen under den Nya Ekonomiska Politiken. Under andra världskriget skulle i västländerna ett stort antal företag blivit socialistiska, för att efter krigsslutet åter vara kapitalistiska. Blir inte, enligt Eidem, all centralisering steg mot socialism, och all decentralisering steg mot kapitalism?

Min åsiktsväxling med Branko Horvat gällde om teorin för arbetarstyrda företags marknadsanpassning som den utarbetats av Ward och Domar, är tillämplig på den jugoslaviska verkligheten. Horvat sökte visa att teorin saknar en sådan tillämplighet. Jag hävdade att han inte hade lyckats därmed.

Horvats använde sig av följande metod: För det första lokaliserar han förändringar i en ekonomisk variabel. För det andra betraktar han ekonomins tillstånd vid en i förhållande till förändringen senare tidpunkt. Jag hävdade att tillämpning av Horvats metod i hans exempel, inte ger Horvats resultat, och att han därmed inte kunnat visa det han syftade till. Horvat har svarat på min kommentar, och kan då inte bestrida mina argument i sak. (Det finns ett undantag, och det gäller tidpunkten för kapitalbeskattningens avskaffande. Detta ifrågasättande torde leda Horvat till självprövning då jag anger samma tidpunkt som Horvat själv uppgivit i en annan skrift.)

Vad Horvat i sin kommentar säger är att andra faktorer än de han studerat har orsakat de iakttagbara resultaten. Huruvida denna nya analys är riktig eller inte har jag, som Horvat helt riktigt säger, inte tillräckliga kunskaper att bedöma. Men detta är heller inte mitt intresse, ty Horvats svar innebär att han tvingas diskvalificera sin egen metod att utvärdera Ward-Domar-modellens tillämplighet. Hans svar utgör en bekräftelse av slutsatsen i min kommentar, nämligen att han inte visat att Ward-Domar-modellen inte beskriver den jugoslaviska ekonomin.

Civilekonom Björn Gustafsson
Göteborgs universitet

Referenser

Eidem, R., [1975], "Kapitalistiska företag och socialistiska — några jämförande synpunkter" *Ekonomisk Debatt*, årgång 3, nr 2

Gustafsson, B., [1975], "Arbetsstyrda företag — arbetsstyrd ekonom", stencil, Nationalekonomiska institutionen, Göteborgs universitet

Horvat, B., [1975], "Fler synpunkter på arbetsstyrda företag; replik", *Ekonomisk Debatt*, årgång 3, nr 2

Södersten, B., [1975], "Mer om arbetsstyrd ekonomi", *Ekonomisk Debatt*, årgång 3, nr 1

Vanek, J., [1970], *The General Theory of the Labour-Managed Market Economies*, Ithaca